

Ґрунтовне дослідження тематологічного виміру української повісті загалом та її генологічної парадигми зокрема – це справді помітний здобуток Антоніни Гурбанської в новітній історії української словесної науки.

Володимир Ступінський, доц. (Тернопіль)

Класика українського письменства: нове прочитання

(Ткачук М.П. Творчість Івана Котляревського: антропологічний та естетичний дискурси: Монографія. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 216 с.)

Унікальність та значущість національної літератури визначається глибиною мистецьких талантів, їхньою здатністю зворушити уяву, свідомість, думку та почуття, викликати бажання та потребу звертатися до себе щораз нових поколінь і читачів, і дослідників. Творчість Івана Котляревського стала не лише відкриттям новітньої української словесності, не лише колоритним означенням національної культури, звичаїв, побуту, традицій, але й потужним сигналом світові, сигналом, що мав посвідчити існування у серці Європи невідомого чи маловідомого явища – самодостатньої націєзнавчої та націєтворчої української літератури. В час гострих суперечок з приводу окремішності чи марґінальності всього українського, в час дискусій, що ставили під сумнів історичні джерела творення національної свідомості й самосвідомості «Енеїда» І.Котляревського на повен голос промовила душею й мовою мудрого, освіченого, толерантного народу. З плином часу формуються нові питання щодо історії, культурного поступу минулого й сучасності, ймовірних чи бажаних перспектив становлення майбутніх обрисів національного характеру. Тому актуальність творів тих митців, які формували канон світосприймання крізь призму літературного твору, не зменшується, не затемнюється новітніми методологічними принципами й оцінними критеріями.

Свідченням того, що всебічно й глибоко вивчене літературне явище може становити значний дослідницький інтерес, є монографія професора М.Ткачука «Творчість Івана

Котляревського: антропологічний та естетичний дискурси». Призначення, суть та специфіка нового аналітичного погляду на українську літературну класику вичерпно окреслені автором книги: «Складність сучасної літературознавчої парадигми визначається передусім тим, що у процесі аналітичної інтерпретації художньої картини світу конкретного письменника досліднику в пошуках відповідної моделі сприйняття художніх картин світу й людини-митця доводиться звертатися до цілісного спектру літературознавчих методик»³. Подальший виклад ключових тверджень стосовно поетики й проблематики художнього тексту І.Котляревського, висновків про параметри викладу, особливості жанрово-композиційних та образних рішень письменника засвідчує своєрідність дослідницького стилю М.Ткачука: синтез концептуальних методичних підходів неодмінно пов'язується із первинною матерією тексту, з максимальним висвітлення інтенційних чинників стилетворення.

Методологічні постулати монографії апелюють безпосередньо до міркувань Ж.Дерріди про реконструктивність сучасних літературознавчих підходів та висновків П.Рікера про трансформацію «теологічної герменевтики» (зосередженої на смислі тексту) в «нетрадиційну, археологічну» (спрямовану на пошук ключових структур, що втілюють глибинні значення висловлювань). Власне авторська дослідницька позиція переконливо акцентована у вступі до монографії: «Саме в контексті таких реінтерпретацій з використанням новітніх літературознавчих технологій, які склалися згідно з основними тенденціями розвитку літератури ХХ – початку ХХІ століть, важливими є дослідження, в яких джерела герменевтичної думки спостерігаються в міфологічних моделях як структуротворчих чинниках художнього світу»⁴. Таким чином, у значний простір спостережень за внутрішнім та зовнішнім життям художнього тексту І.Котляревського вписана важлива сторінка, в широку палітру дослідницьких здобутків та

---

³ Ткачук М.П. Творчість Івана Котляревського: антропологічний та естетичний дискурси: Монографія. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – С.5.

⁴ Там само.

наукових відкриттів мистецького стилю творця нової української літератури внесена нова барва, у спектр поглядів на філософію національної історії введений новий ракурс. Об'єднавчою ж ідеєю монографії справедливо було би вважати думку про витоки української ментальності, про складні шляхи її формування, тривале існування в умовах несприйняття й нерозуміння.

Розділ «Творча особистість Івана Котляревського» пронизаний кордоцентричними ідеями, прагненням показати становлення письменницького таланту в комплексі позитивних особистісних впливів. Адже акцентовано на значенні патріархального україномовного оточення у Полтаві, на здобутках родинної початкової освіти (отриманої від діда), на добрій семінарській освіті, що значною мірою «позитивно відбилася на формуванні естетичних смаків майбутнього письменника»⁵, на досвіді вчителювання й здобутках етнографічних розвідок І.Котляревського. Цілісність і гармонійність особистості визнаного класика вводиться у комплекс рис його характеру, у прагнення знати якнайбільше про світову історію та філософію. Непрості повороти кар'єрної драбини, складні стосунки з оточенням, вимушена військова служба й бажання зреалізуватися в гуманітарній царині – важливі етапи творчого становлення допомагають не лише пізнати вдачу митця, але й окреслюють рецептивно-інтерпретаційні горизонти, через окремі аспекти психології творчості відкривають шлях до глибшого розуміння художнього тексту, його активних та інтерактивних рушіїв.

Назва другого розділу монографії М.П.Ткачука – «Рецептивні горизонти «Енеїди» Івана Котляревського» – набуває нового сенсу після прочитання тексту цього розділу. Надзвичайно широка проблематика, обрана автором для дослідження, репрезентована у складному, калейдоскопічному поєднанні традиційних та новітніх літературознавчих методик. Окрім засад рецептивної поетики, читачеві запропонований історико-філософський підхід до розуміння українського характеру, до тлумачення національних символів і традицій, до синхронізації фікційного часопростору із реальними ознаками

---

⁵ Там само. – С.10.

суспільної доби, її суперечностей і досягнень. Свідченням синтезу історичної й теоретичної поетики є поєднання канону жанрово-композиційного, проблемно-образного, ідейно-тематичного вивчення літературного твору із принципами інтертекстуальності, наратології, антропологічного дискурсу, а також новою інтерпретацією ключових системоутворювальних концептів художнього світу (передусім, категорій сміху та гротеску). «Інтертекстуальне поле» «Енеїди» автор монографії окреслює значною палітрою філософських відкриттів (ідеями просвітителів) та літературно-мистецьких здобутків (творами Дж.Боккаччо, Ф.Рабле, Ш. де Костера, Сервантеса). Важливо, що творчість Івана Котляревського представлена у колі авторитетних творців світової літературної класики, тих визначних осіб, які відкрили широкому загалу своєрідність національного мислення та світосприймання. Український письменник був тим, хто, за переконанням проф. М.Ткачука, зумів здивувати сучасників: «Реципієнтів здивувала побутова, матеріально-тілесна, загалом вітаїстична незвичайність художнього світу поеми Котляревського (колеритність персонажів, ідей, міфічних образів), що конструюються через незвичну як для того часу мову – мову простонародну, за допомогою якої відтворюється своєрідна картина світу через екзотику античного міфу, казки, легенди, переказу, але особливо – українського народного життя»⁶. Тим більшою є цінність естетичного досягнення І.Котляревського, що через пізнання побуту, матеріальних знаків культури тощо читач-українець і читач-європеець приходили до розуміння провідної ідеї твору – ідеї про «відродження нової Трої-України».

Естетичну концепцію І.Котляревського монографія репрезентує у параметрах літературної антропології. Автор наголошує, що «концепція людини є ніби індикатором творчого методу, головним компонентом естетичного кредо митця. Людина і світ, особа й суспільство, людська особистість та історичний час – це питання, висвітлення яких має кардинальне значення для розуміння творчості митця, бо вони є художньою концепцією світу»⁷. Для цілісного осмислення антропологічних

---

⁶ Там само. – С.35.

⁷ Там само. – С.38.

констант мистецького світу Котляревського М.П.Ткачук визначає і детально вивчає знакові, смислоутворювальні концепти: ознаки жанру поеми «Енеїда», основні метанаративи тексту, філософські та художні виміри сміху як естетичної категорії, поетику гротеску як провідного художнього образу твору. Важливе місце належить дослідженню просвітницьких ідей у творчості Котляревського, введенню українського національного характеру в конфігурацію ідеї «нової Трої».

Творчість Івана Котляревського, що відкрила унікальність національного світосприймання та національного характеру, представлена у дослідженні М.Ткачука багатогранно, системно, за визначенням автора, у синтезі «кількох семіотичних систем, зокрема фольклорних засобів, художнього канону давньої літератури, прийомів бароко і класицизму, просвітительського реалізму та романтичних тенденцій»⁸. До ретельного вивчення структурно-композиційних і змістових категорій «Енеїди» гармонійно долучений літературознавчий дискурс драматургії письменника, продовження поетикальних відкриттів митця в іншій жанровій конфігурації.

Студіювання нової книги професора Миколи Ткачука мимоволі повертає до розмірковувань Ісаака Ньютона, який свого часу писав: «... самому собі я видавався тільки хлопчиком, що бавиться на морському березі, час від часу знаходячи то краще відшліфованого камінчика, то мушлю, гарнішу від інших, тимчасом як величезний океан істини лежав переді мною геть незвіданий». Національна історія, культура, література – неозорий океан універсальних істин, цінних здобутків, трагічних втрат, великого досвіду. Тому запропонований автором монографії спосіб зблизитися з цивілізаційними знаками самоусвідомлення українського характеру за посередництва художнього тексту Івана Котляревського видається найбільш виправданим – найоптимальнішим у сенсі пізнання й найпереконливішим у сенсі розуміння.

---

⁸ Там само. – С.101.